

УДК 165.412:330.36

Фостолович В.А.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки
Кудлаєнко В.О.
Вінницький національний аграрний університет

ВПЛИВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ НА СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ

Постановка проблеми. Зовнішнє середовище підприємства складається з множини елементів та факторів, які впливають на стан підприємства. Не завжди цей вплив носить позитивний характер. Труднощі в діяльності підприємства характеризуються поняттям – невизначеність. Без врахування невизначеності неможливе ні коректне розуміння сутності економічної стійкості суб'єктів, ні ефективне вирішення завдань щодо забезпечення економічної стійкості підприємства в конкретних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми невизначеності та стійкості присвячені роботи багатьох іноземних та вітчизняних науковців. Дослідження теорії і практики невизначеності ґрунтуються на фундаментальних роботах таких науковців, як Дж.М. Кейнс, А. Маршалл, Ф. Найт, Й. Шумпетер, Дж. фон Нейман, О. Моргенштейн та інших. Проте питання впливу невизначеності на стійкість підприємства та методику її прояву вивчено не в повній мірі.

Постановка завдання. Завданням дослідження є виявлення сутності невизначеності та її основних різновидів, підходів до її оцінювання та виявлення характеру впливу невизначеності на стійкість економічних суб'єктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови функціонування підприємств в динамічному ринковому середовищі характеризуються невизначеністю. Одним із чинників невизначеності є така характеристика середовища існування та діяльності суб'єктів підприємництва як нестабільність. Нами досліджено основні макроекономічні показники за січень-лютий 2013 року (табл. 1).

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники за січень-лютий 2013 року

Період	Показник	Напрямок зміни	Зміна у %
До відповідного періоду попереднього року	Реальний ВВП (2012р.)	↑	0,2%
	Обсяг промислової продукції	↓	4,8%
	Валова продукція сільського господарства	↑	5,8%
	Капітальні інвестиції (січень-грудень 2012р.)	↑	8,3%
	Експорт товарів та послуг (2012р.)	↑	0,2%
	Імпорт товарів і послуг (2012р.)	↑	2,8%
	Оборот роздрібною торгівлі	↑	14,8%
	Реальний наявний дохід населення (4 квартал 2012р.)	↑	9,7%
	Реальна заробітна плата	↑	9,6%
Лютий до грудня попереднього року	Індекс цін виробників промислової продукції	↓	1,3%
	Індекс споживчих цін	↑	0,1%

Джерело: власна розробка

За даними такої оцінки спостерігається їх нестабільність, і тому спрогнозувати величину і вплив макроекономічних характеристик для діяльності підприємств або неможливо, або досить важко.

Нестабільність ринкової економічної системи є явищем природним [6]. Проте, у разі перевищення певних граничних значень нестабільності, вона може переходити в іншу якісну характеристику виступаючи при цьому вже як ознака кризи. Рівень нестабільності економічної системи та взагалі зовнішнього середовища функціонування суб'єктів підприємництва в Україні на сьогодні є критично високим порівняно з іншими країнами навіть на фоні проблем глобальної економіки.

У літературі зустрічаються різні підходи до визначення категорії „невизначеність” (табл. 2):

Таблиця 2

Підходи до визначення категорії „невизначеність”

Автор	Трактування поняття
Т.М. Литвиненко [5]	„Невизначеність – фундаментальна характеристика недостатньої забезпеченості процесу прийняття економічних рішень знаннями стосовно певної проблемної ситуації”.
А.М. Колосов [4]	„Невизначеність – це неповне або неточне уявлення про значення різноманітних параметрів у майбутньому, що породжується ... неповнотою та неточністю інформації про умови реалізації рішення ...”.

Джерело: власна розробка

Формальне протиставлення пари „інформація – невизначеність” може вводити в оману, що проблема невизначеності легко вирішується розвитком засобів обробки інформації і головна причина її існування в недосконалих інформаційних технологіях.

Щоб уникнути існування підприємств в умовах невизначеності, необхідно перейти до врахування невідомих факторів у формі ризику, який можна оцінити, спрогнозувати та врахувати у результативність діяльності підприємств. Такий підхід дасть можливість управляти ризиками та їх мінімізувати.

Розвиток інформаційних технологій, що спостерігається останнім часом завдяки прогресу в галузі виробництва обчислювальних машин та програмних продуктів, дозволив істотно покращити якісні параметри роботи з інформацією: дуже істотно зросли можливості накопичування та зберігання інформації, надзвичайно зросла швидкість її передачі та обробки. Проте немає підстав стверджувати, що цей значний прогрес у сфері обробки інформації дозволив настільки ж істотно зменшити невизначеність в діяльності господарюючих суб’єктів та перевести таку категорію у поняття «ризик».

„Невизначеність” є багатогранною категорією, яка має різноманітні форми прояву та значну кількість факторів, що спричиняють її існування. Тому дослідники невизначеності пропонують для виокремлення її різновидів застосовувати класифікаційний підхід. Так, в роботі С.Л. Блюміна, І.А. Шуйкової наводиться класифікація різних видів невизначеності за ознаками (рис. 1) [1].

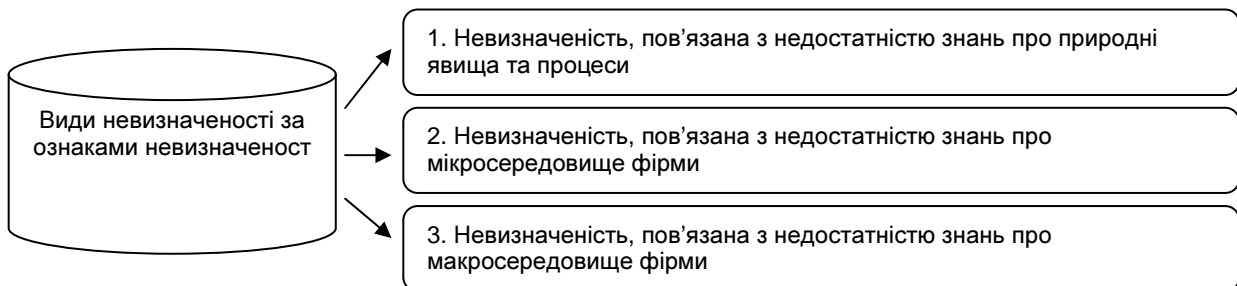

Рис. 1. Класифікація прояву на підприємствах різних видів невизначеності за ознаками
Джерело: [1]

Хоча наведена класифікація дозволяє виокремити багато різновидів невизначеності шляхом аналізу різноманітних факторів, проте вона не забезпечує вирішення задачі. Р.І.

Трухаєв запропонував інший підхід до виокремлення основних видів невизначеності за ознаками (рис. 2).

Якщо розглядати невизначеність з погляду наукових підходів, що застосовувалися для її вивчення, то за таким критерієм можна виокремити три основні наукові течії.

Історично першою науковою течією, що здійснювала дослідження невизначеності, є теорія ймовірності. Її основні положення й на даний момент активно використовуються при описанні та врахуванні невизначеності в задачах прийняття рішень. Згідно з цим підходом для опису невизначеної ситуації застосовується певна міра, що відображає можливість появи наперед заданих випадкових наслідків [8].

У рамках теорії ігор існує й інший підхід до вивчення невизначеності, коли джерелом останньої є конфлікт між певними сторонами, що мають антагоністичні інтереси, проте пов’язані один з одним певними правилами відносин (наприклад, такими сторонами можуть бути конкуруючі підприємства на ринку збуту певної продукції).

Дослідниками зазначається, що інформаційні ситуації є в певному сенсі глобальними характеристиками рівнів невизначеності стану середовища.

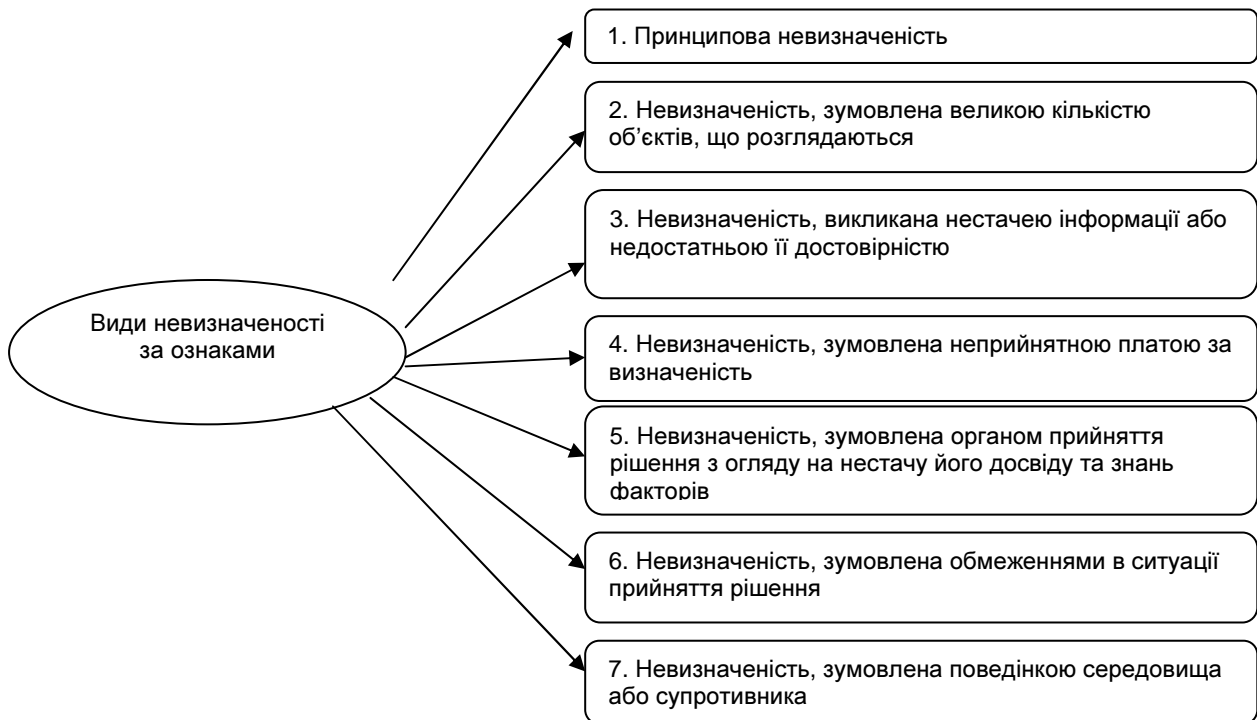

Рис. 2. Різновиди невизначеності

Джерело: [7]

Наступний підхід, який ми розглядаємо, характеризується виокремленням синергетичного підходу, що зумовлений необхідністю врахування такого аспекту невизначеності, як різноманітність. Явища і процеси які відбуваються на підприємстві характеризуються великою кількістю складових елементів, тому невизначеність виникає внаслідок надзвичайної складності таких процесів. Для оцінки такої невизначеності пропонується застосовувати показник ентропії, більше значення якого відповідає вищому рівню невизначеності. Ентропію можна інтерпретувати як міру невизначеності нашого знання про кількість інформації, необхідної для уникнення цієї невизначеності.

Крім різноманітності, можна проаналізувати такі аспекти оцінки невизначеності, як волатильність, що може бути оцінена показниками середньоквадратичного відхилення та семіваріації, та стохастичність, яка оцінюється за допомогою показників об'єктивної та суб'єктивної імовірності [2].

Такий аспект невизначеності, як неоднозначність, пов'язаний з нечіткістю, „розмитістю” меж між певними об'єктами чи системами. Досліджується цей різновид невизначеності з використанням теорії нечітких множин. Крім нечітких величин, запропоновано також близьке за значенням поняття „правдоподібна величина”.

„Ці величини задаються за допомогою спеціальних функцій правдоподібності, формалізуючи уявлення суб'єкта про правдоподібність певних подій і надаючи підґрунтя для проведення індуктивних міркувань за певної інформації” [3].

Різні ситуації, що розглядаються в рамках теорії ігор, пов'язані з таким аспектом невизначеності, як суперечливість. Природа суперечливостей може бути різною, проте для забезпечення стійкості економічного суб'єкта за наявності суперечностей від нього вимагається вміння досягати оптимального компромісу. Останній може розглядатися як один з аспектів стійкості.

Нарешті, якщо мова йде про врахування різноманітності або хаосу, то забезпечення стійкості в цій ситуації передбачає реалізацію такого її аспекту, як опір.

Висновки з даного дослідження. Проблема ризику займає важливе місце в обґрунтуванні господарських рішень. Діяльність підприємства пов'язана з багатьма ризиками, ступінь впливу яких на результати його діяльності значно підвищується з нестабільністю нинішньої економіки. Можливість спланувати діяльність підприємства обмежена рядом об'єктивних і суб'єктивних причин. Підприємство не володіє достатніми даними про своє теперішнє та майбутнє, тому не в змозі передбачити всі зміни, які можуть відбутися в зовнішньому середовищі.

Підприємствам необхідно планувати свою діяльність, згідно вибраних цілей і прогнозувати її результати в контексті конкретної ринкової ситуації. Приймаючи обґрунтовані рішення керівництво

знижує ризик прийняття необґрунтованого рішення через помилкову та неперевірену інформацію про можливості підприємства чи про зовнішню ситуацію.

Література

1. Блюмин С.Л. Модели и методы принятия решений в условиях неопределенности / С.Л. Блюмин, И.А. Шуйкова. – Липецк: ЛЭГИ, 2001. – 138 с.
2. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посібник / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292с.
3. Клейнер Г.Б. Эконометрические зависимости: принципы и методы построения / Г.Б. Клейнер, С.А. Смоляк. – М. : Наука, 2000. – 104 с.
4. Колосов А.Н. Адаптивная организация деятельности предприятия : монография / А.Н. Колосов. – Луганск: Изд-во ВНУ им. В. Даля, 2008. – 440 с.
5. Литвиненко Т.М. Невизначеність ринкового середовища та шляхи її локалізації // Теоретичні та прикладні питання економіки. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2009. – №19. – С. 46-55.
6. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф.Х. Найт. – М. : Дело, 2003. – 360с.
7. Трухаев Р.И. Модели принятия решений в условиях неопределенности / Р.И. Трухаев. – М. : Наука, 1981. – 258 с.
8. Шапкин А.С. Теория риска и моделирование рискованных ситуаций : учебник / А.С. Шапкин, В.А. Шапкин. – М. : Издательско-торговая корпорация „Дашков и К^о”, 2005. – 880 с.

УДК 336.148

Гик В.В.,
аспірант*

Національний університет «Львівська політехніка»

БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ НА ІННОВАЦІЇ У БУДІВНИЦТВІ

Постановка проблеми. Розвиток конкурентного середовища у сучасних умовах господарювання висуває нові вимоги до ефективного управління витратами підприємства, головною вимогою якого є цілеспрямоване планування, облік та контроль, що аргументовано направлені на досягнення мети. При цьому, на перший план виходить система бюджетування як метод інформаційного забезпечення управління витратами. Виходячи з наведеного, слушною є думка проф. Череп А.В., яка пише, що «... можливості бюджетування є більш ширшими, і його слід розглядати як внутрішньофірмовий інструмент нарощування вартості бізнесу і як технологію фінансового планування, обліку і контролю фінансових потоків в рамках внутрішньофірмового економічного управління, що дозволяє аналізувати прогнозовані і фактичні результати господарського діяльності» [1, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних та прикладних засад бюджетування на підприємстві зробили такі науковці, як: Бень Т.Г., Білик М.Д., Бланк І.О., Гамаюнов В.В., Зятковський І.В., Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Немировський І.Б., Самочкін В.Н., Старожукова І.А., Хруцкий В.Є., Череп А.В., Чумаченко М.Г., Щіборщ К.В. та інші. Основні положення побудови системи бюджетування для будівельних підприємств висвітлені у працях Новака Е.В., Седова О., Коваленка С., Казакова А., Казанцева А. Проте, незважаючи на теоретичні розробки науковців та дослідників, які розглядали загальні аспекти бюджетування, постає необхідність визначення основних положень бюджетування в системі контролю витрат на інновації будівельних підприємств.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу бюджетування в системі контролю витрат на інновації будівельних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто підкреслити, що процес бюджетування у будівництві має деякі особливості. Зокрема, Седова О. наголошує, що при здійсненні бюджетування у будівництві необхідно враховувати окремі фактори: розробку проектно-кошторисної документації; взаємовідносини між підрозділами; використання субпідрядних організацій; обмеження матеріальних і трудових ресурсів; своєчасну поставку сировини і матеріалів [2, с. 4]. Коваленко С. зазначає, що

* Науковий керівник: Озеран В.О. – к.е.н., професор